

Müslüman Kardeşler, Siyasal Meşruiyet ve Seçimler: Ürdün Üzerine Bir İnceleme

Abdulgani Bozkurt*

Öz

Müslüman Kardeşler hareketi, Mısır'da kuruluşundan itibaren toplumla alakalı tüm meselelerle ilgilenen bir teşkilat olmuştur. Bu özelliği sayesinde hareket, başta komşu ülkeler olmak üzere bütün bölgeye yayılmış ve zaman içerisinde neredeyse bütün Arap ülkelerinde teşkilatlanmıştır. Ülkelerin iç dinamikleri ile bölgesel ve küresel politikadaki konumlanışları hareketin kurumsal görünümünü ve faaliyetlerini etkilemiş ve hareket içinde belirli bir düzeyde kurumsal ve ideolojik farkın oluşmasının önünü açmıştır. Buna göre bölgedeki teşkilatlardan bazıları sistem içi kalırken bazıları da sistem dışı hareket etmiştir. Bölgede sistem içi kalan ve meşru yolların dışına çıkmayan hareketlerden biri de Ürdün MK'sidir. Ürdün'de MK'nin rejime sistem içi muhalefette seçimlere özel bir anlam attığını söylemek mümkündür. Bu çalışma seçimlere katılım ya da seçimleri boykot kararının MK tarafından hem hareket hem de rejim için bir meşruiyet sağlama ya da sarsma aracı olarak kullanıldığı tezini ileri sürmektedir. Bu çalışma kapsamında Ürdün'de siyasal liberalleşme sürecinin başladığı 1989 ile 2020 yılları arasında yapılan bütün seçimler, Müslüman Kardeşlerin ve siyasi kanadı İslami Eylem Cephesi'nin liderleriyle yapılan mülakatlardan da yararlanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, Müslüman Kardeşler, Seçimler, Meşruiyet, Boykot

* Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, TR, Uluslararası İlişkiler Bölümü, orcid.org/0000-0002-2049-4760, abdulgani.bozkurt@erdogan.edu.tr

Turkish Journal of Middle Eastern Studies
ISSN:2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Vol: 8, No: 2, pp. 151-181
Received: 06.07.2021
Accepted: 29.08.2021
DOI: 10.26513/toed.963336

Muslim Brotherhood, Political Legitimacy and Elections: A Case Study on Jordan

Abdulgani Bozkurt*

Abstract

Since its foundation in Egypt, Muslim Brotherhood (Al-Ikhwan Al-Muslimin) has always been an organization that is interested in all forms of social issues. This feature of the movement facilitated the organization's spreading across the region, especially to the neighboring countries, and institutionalization in almost all the Arabian countries in the course of time. The internal dynamics of the countries in which the movement is organized and the stances of these countries towards regional and global problems have affected the organizational appearance and the activities of the movement and paved the way for a certain level of country-specific institutional and ideological variations. While some of the branches acted in line with the rules of the political system of the countries they are operating in, others challenged it. Jordanian Muslim Brotherhood has been among the first group, so it has had legally legitimate relations with the country's political system. In Jordan, it is possible to say that the movement attributes special meaning to the elections –in the form of both participating and boycotting– to form a legitimate opposition towards the regime. This study argues that the movement uses the decision to participate in the elections or boycotting them as a means of legitimizing or undermining the regime, which in return also confirmed the legitimacy of the movement. This paper studies all the elections held in Jordan since the political liberalization process started in the country (1989-2020) and analyzes them using personal interviews with the leaders of the Muslim Brotherhood and its political wing, the Islamic Action Front.

Keywords: Jordan, Muslim Brotherhood, Elections, Legitimacy, Boycott

* Asst. Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan University, TR, Department of International Relations, orcid.org/0000-0002-2049-4760, abdulgani.bozkurt@erdogan.edu.tr

1. Giriş

Müslüman Kardeşler (MK), bilindiği üzere, neredeyse bütün Arap ülkelerde teşkilatı olan ve çalışma yürüten bir toplumsal-siyasal harekettir. Bölgede yer alan her devletin kuruluşu itibariyle sahip olduğu farklı dinamikler ve bölgesel-küresel aktörlerle kurduğu ilişkiler MK'nin her ülkede farklı yapılanmasını ve bulunduğu ülkenin gerçeklikleri bağlamında aksiyon almasını mecburi kılmıştır. Örneğin Suriye'de yeraltı çalışmalarıyla hayatta kalmaya çalışan hareket Kuveyt'te kimi zaman rejimle işbirliği içinde olmuştur. 2011 yılında başlayan Ortadoğu'daki halk hareketlerinden sonra Suudi Arabistan ile Birleşik Arap Emirlikleri tarafından terörist bir örgüt olarak kabul edilirken Suudi Arabistan etkisi altındaki Bahreyn rejimi hareketi terörist olarak görmediğini ilan etmiştir. Çünkü muhalif bir hareket olan MK'nin siyasi kanadı El Minber, ülkede nüfusun üçte ikisini oluşturan Şiilere karşı rejim açısından bir meşruiyet aracı olarak kabul edilmektedir. Özetle hareketin her ülkede rejimle farklı bir ilişki biçimine sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Farklı ve kendine münhasır ilişki biçimlerinden biri de Ürdün'dedir. 1928 yılında Mısır'da Hasan el Benna tarafından kurulan MK'nin Ürdün'de teşekkülü 1945 yılına tekabül etmektedir.¹ Müslüman Kardeşler Derneği olarak kurulan ve Ocak 1946'da Kral I. Abdullah tarafından bir 'yardım kuruluşu' olarak yasal statüye kavuşan hareket kuruluş yıllarında siyasi bir hareket olmaktan oldukça uzak, toplumsal bir cemiyet hüviyetindedir.² 1947 yılında Hasan el-Benna'nın Ürdün şubesini örgütlemesi için ülkeye gönderdiği iki temsilcinin teşvikleriyle Abdullatif Ebu Kura hareketin liderliğine seçilmiş ve bu tarihlerden itibaren hareket uzun bir süre rejim imkânlarıyla desteklenmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllarda ülkedeki muhaliflere -milliyetçilere ve komünistlere- karşı MK'yi bir denge unsuru olarak gören rejim hareketin özellikle camileri fikirlerini yayması ve taraftarlarını toplaması için birer merkez olarak kullanmasına müsaade etmiştir. 1953 senesinde Ebu Kura'nın yerine genel başkan olarak seçilen Abdurrahman Halife rejimin de izin ve destekleriyle yapıyı Ürdün'ün her

¹ Muhammed Hüseyin Mercan, *Müslüman Kardeşlerin Yükselişi ve Düşüşü İslami Hareketlerde Siyasal Kurumsallaşma Sorunu*, (İstanbul: İlem Yayınları, 2019).

² Quintan Wiktorowicz, "Islamist, the State, and Cooperation in Jordan," *Arab Studies Quarterly* 21, no. 4 (1999): 4.

şehirinde organize şubeleri olan ve ulusal bir hüviyet kazanan bir harekete dönüştürmeye başlamıştır.³

Toplumsal bir kimlikle kurulan ancak zaman içerisinde siyasi bir hüviyet kazanmaya başlayan Ürdün MK'si birçok ülkedeki durumun aksine kurumsal yapının sunduğu imkânlarla siyasi hayatta resmi yollarla yer almaya çalışmıştır. 1989 senesinde başlatılan liberalleşme süreci ile seçimlere giren ve 1992'de kurmuş olduğu siyasi kanadı İslami Eylem Cephesi (İEC) ile bir partiye sahip olan MK'nin parlamentoya girerek yasama çalışmalarına katıldığı hatta bir dönem yürütme faaliyetlerine de ortak olduğu söylenmelidir. Bu çalışma sistem içi muhalefet yürüten MK hareketinin 1989'da başlatılan siyasal liberalleşme süreciyle birlikte rejimle seçimler üzerinden girdiği mücadeleye odaklanmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak, MK'nin seçimlere yönelik aldığı kararlara özel bir önem atfettiği ileri sürülmekte ve gerek boykot gerekse katılım kararının zaman-mekân-olay örgüsü bağlamında bir meşruiyet aracı olarak değerlendirildiği iddia edilmektedir. İkinci olarak, bir meşruiyet aracı olarak kullanılan seçimlere katılım ya da seçimleri boykot kararının başarısı hareket merkeze alınarak sorgulanmaktadır. Çalışma 1989'da yapılan ilk ve 2020'de gerçekleştirilen son seçimler ile ikisi arasındaki bütün genel seçimleri kapsamaktadır. Çalışmada, mevzuya yönelik literatür taramasına, yanı sıra farklı yıllarda Ürdün'ün başkenti Amman'da hareketin genel başkanı başta olmak üzere ileri gelenleriyle yapılan mülakatlara yer verilmektedir. Ayrıca hareketi muhtelif zamanlarda bölmekle itham olunan MK'nin eski lider kadrosundan önemli isimlerle yine Amman'da farklı zamanlarda yüz yüze yapılan mülakatlar da ilgili başlıklarda değerlendirilmiştir.

2. 1989 Seçimleri

Ürdün'de MK, sıkıyönetimin ilan edileceği ve seçimlerin yasaklanacağı 1967 yılına kadar gerçekleştirilen bütün seçimlere genelde içtimai mevzularla ilgilenen bir toplumsal hareket hüviyetiyle ve az sayıda bağımsız adayla girmiştir. Ülkede 22 yıl aradan sonra siyasal liberalleşme sürecinin başlatıldığı 1989 yılındaki seçimlere ise yine bir toplumsal

³ As'ad Ghanem ve Mohanad Mustafa, "Strategies of Electoral Participation by Islamic Movements: The Muslim Brotherhood and Parliamentary Elections in Egypt and Jordan, November 2010," *Contemporary Politics* 17, no, 4 (2011): 402.

hareket olarak ancak bu defa kuruluş yıllarının aksine siyasi meselelerle çok daha ilgili ve çok sayıda adayla girmiş ve seçimlerde 80 sandalyenin 22'sini kazanarak önemli bir başarıya imza atmıştır.⁴

Ürdün gibi kabilelerin dağınık ve kendi içinde birbirine bağlı yaşadığı bir ülkede hareketin parlamentoda sandalyelerin dörtte birinden fazlasını kazanması kuşkusuz çok önemli bir başarı olarak kabul edilebilir. Hareketin, ülkenin en geniş toplumsal tabanına sahip teşkilatı olması bir yana, bu başarıya ulaşmasında en önemli faktör, ileride yapılacak hemen hemen bütün seçimlerde de büyük tartışmalara yol açacak olan “bir kişi-çok oy” sistemidir. Bu sisteme göre bir seçmen birden fazla oy hakkına sahiptir. Birden fazla oy hakkına sahip seçmenler genel eğilim olarak ilk oylarını mensubu oldukları toplulukların adaylarına verirken diğer oylarını ise ideolojik kaygılarla kullanmaktadırlar.⁵ Böylece MK, toplumsal tabanının genişliği sayesinde İslami hassasiyetleri yüksek kabilelerin ya da bireylerin ikinci oylarını alma notasında avantaj elde etmektedir. Ayrıca o yıllarda değişmeye başlayan Ürdün toplumunun demografik yapısı ve ekseriyetle taşrada yaşayan rejime sadık kabilelerin şehirlere göç vermesi, MK'yi başarıya götüren bir diğer sebep olarak zikredilebilir. Zaman içerisinde kozmopolit şehirlere göç eden birçok kabile üyesinin kabileleriyle olan aidiyetlik bağlarının zayıflamaya ve buna bağlı olarak seçmen reflekslerinin değişmeye başladığı yorumunda bulunulabilir. Özetle 1989 seçimleri hareket lehine olabilecek bütün gelişmelerin bir araya gelmesine vesile olmuş ve daha öncesinde 4'ten fazla vekil çıkaramamış olan hareket 1989 seçimlerinde 22 vekil çıkararak ülkede lider parti konumuna gelmiştir.⁶

Hareketin seçimlerden böylesine büyük bir zaferle ayrılmasına rağmen özellikle rejimin harekete mesafeli duruşu sebebiyle MK, ilk başta hükümeti kurmakla görevlendirilmemiştir. Dönemin başbakanı Mudar Badran beş bakanlığı, ideolojik olarak İslamcı bilinen ancak MK'den olmayan kişilere vermiştir. Bağımsız İslamcılar MK üyeleri ile birlikte değerlendirildiğinde toplamda 34 vekili bulmaktaydı ve İslamcıların

⁴ Nathan J. Brown, “Jordan and Its Islamic Movement: Limits of Inclusion,” *Carnegie Endowment for International Peace*, no. 74 (Kasım 2006): 5.

⁵ Emile F. Sahliyah, “The State and Islamic Movement in Jordan,” *Journal of Church and State* 47, no. 1 (Kış 2005): 115.

⁶ Kürşad Turan, “Ürdün’de Muhalif Hareketler,” *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 4, no. 8 (2011): 107.

dışarıda bırakılacağı bir aritmetik mümkün görünmemekteydi. Hal böyle olunca Badran, tercihini MK'den olmayan bağımsız İslamcılardan yana kullanmıştır. Ancak mecliste MK dışında organize bir hareketin olmayışı rejim namına hareket eden Başbakan Badran'ın bu stratejisini başarısız kılmıştır. Kurulan hükümetin ömrü kısa sürmüş ve 1991 senesinin Ocak ayında MK'den bazı önemli isimler, mezkûr beş İslamcı vekilin yerine bakan olarak atanmıştır.⁷ Abdullah Akayla Eğitim Bakanı, Yusuf el-Azm Sosyal Gelişim Bakanı, Macid el-Halife Adalet Bakanı, Zeyd el-Kaylani Din İşleri ve Vakıflar Bakanı ve Adnan el-Calculi Sağlık Bakanı olarak yeni kabinede görev alan isimlerdir. Bu beş bakana ilaveten hareketin önemli isimlerinden Abdullatif Arabiyat da meclis başkanlığına seçilmiştir.⁸

Kurulduktan hemen sonra güvenoyunda 80 vekilden 65'inin oyunu alan hükümet, kısa sürede demokratikleşme adımlarını atmaya başlamıştır. Bu çerçevede ülkedeki sıkıyönetimin kaldırılması, anti-komünist yasalar ile askeri mahkemelerin lağvedilesi atılan önemli adımlardan bazılarıdır. Bunun yanında alkolün kamu kurumlarında ve devlet mekanizmalarının tamamında yasaklanması sözü verilmiştir. İlk defa bu dönemde Filistin mücadelesi için gösteri düzenlenmesine müsaade edilmiştir. Ayrıca MK'nin elinde tuttuğu bakanlıklar aracılığıyla yaptığı/yapmaya çalıştığı toplumsal düzenlemeler menfi-müspet büyük yankılar uyandırmıştır. Örneğin bu bakanlıklardan biri olan Eğitim Bakanlığı'nın eğitim alanında gerek müfredat gerekse usule yönelik yaptığı İslami düzenlemeler toplumun bir kesiminde heyecan uyandırırken bazı kesimleri tarafından da rahatsızlıkla karşılanmıştır. Ayrıca hareketin elinde tuttuğu bakanlıklarda çalışanların işyerlerinde cinsiyetlere göre ayrılmaları, İslami terminolojiyle haremlik-selamlık uygulamasına geçmeleri talimatı da yine toplumu ikiye bölmüş, bir kesimi memnun ederken diğer bir kesimde de huzursuzluğa yol açmıştır.⁹

Hükümetin ülkede demokratikleşme kapsamında –yukarıda bir kısmı mezkûr- İslami kurallara dayanan bazı yasal değişikliklere yeltenmesi kabinenin azliyle sonuçlanmıştır. Sonuç olarak MK, siyasi partisi olmadan girdiği 1989 seçimlerinde, sonrasındaki hiçbir seçimde elde edemeyeceği

⁷ Laurie A. Brand, "The Effects of the Process on Political Liberalization in Jordan," *Journal of Palestinian Studies* 28, no. 2 (Kış 1999): 55.

⁸ Curtis R. Ryan,, "Jordan," *Guide to Islamist Movements* içinde, ed. Rubin Barry, (New York: M.E. Sharpe Inc., 2010): 296.

⁹ Brand, "The Effects," 54–55.

bir başarı yakalamış ve buna bağlı olarak kendi tabanı başta olmak üzere toplumun bir kesiminde heyecan uyandıran yasal değişiklikler gerçekleştirmiştir.

3. 1993 Seçimleri

Kasım ayı içerisinde yapılması planlanan 1993 seçimleri, Ürdün ile İsrail arasında uzun süredir gizli yürütülen barış görüşmelerinin duyurulacağı döneme denk gelmiştir. Barış anlaşmasını duyuracak olan Kral Hüseyin'in, bu durum karşısında diğer Arap ülkeleri ve özellikle iç kamuoyundan gelebilecek tepkilerden çekindiği söylenebilir. Ürdün'ü İsrail'le barışa götüren Oslo görüşmeleri devam ederken rejim tarafından ülkede 1993 yazında, muhalefetin hareket alanının sınırlanması amacıyla seçim yasası üzerine bir tartışma başlatılmıştır. Kral Hüseyin seçim kanununda yapılacak bir değişiklikte özellikle MK'nin mecliste çoğunluğu elde etmesinin önüne geçmek istemekteydi. Bu amaca matuf 17 Ağustos'ta imzaladığı kanun düzenlemesiyle MK'nin başarısına vesile olan bir kişi-çok oy sistemi, yerini rejim yanlısı kabilelerin yararına olacak "bir kişi-bir oy" sistemine bırakmıştır.¹⁰

Seçim yasasındaki değişiklik ülkede büyük bir tartışma doğurmuştur. İsrail'le 1991'de başlatılan Madrid Barış Görüşmeleri'nin ülkede demokratikleşmeyi engellediğini ileri süren muhalefet, rejimin eleştirilere cevap üretmediğini, bu yüzden farklı sesleri susturma yoluna gittiğini ileri sürmüştür. 1993'te imzalanan anlaşmanın ardından ülkede protesto gösterileri başlamış, protestolardan bazıları ancak zor kullanılarak bastırılabilmiştir. Bu gösterilerin birinde milletvekili Abdulaziz Ebu Zant yaralanmış, akabinde İEC tarafından hükümete yönelik ağır eleştiriler yöneltilmiştir.¹¹ İki taraf arasında başlayan gerginlik çok geçmeden, kısa süreliğine de olsa giderilmiştir.

İsrail'le yürütülen barış görüşmelerine itiraz etmesine ve rejimle restleşmesine rağmen hareketin seçimlere katılmak konusunda çok büyük tereddüt yaşamadığı ifade edilebilir. Bu çerçevede hareket liderlerinin

¹⁰ Paul L. Scham ve Russell E. Lucas, "Normalization" and "Anti-Normalization" içinde Jordan: The Public Debate," *Middle East Review of International Affairs* 5, no. 3 (2001): 57.

¹¹ A.g.e., 59.

mütereddit olmayışlarına imkân tanıyan birkaç unsurdan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki MK'nin, 1989 seçimlerinden sonra sahip olduğu iktidar tecrübesidir. Buna göre 1989 tecrübesiyle MK'de ülke yönetimine ortak olabileceği inancı doğmuştur. Üstelik hareket sadece ülke içi meselelerle ilgilenen sıradan bir toplumsal hareket değil aynı zamanda 1992'de siyasi partilerin yasal statüye kavuşmasıyla birlikte artık bölgesel konularda kendi fikirlerini ülke adına serdetmeye başlayan siyasal bir hareket hüviyetindedir. İkinci önemli husus ise zahiren hareketin aleyhine olan seçim kanunu değişikliğinin pratikte nasıl sonuçlar doğuracağına yönelik belirsizliktir. Bu iki önemli husus birlikte değerlendirildiğinde hareketin siyasi kanadıyla seçimlere girmesi rasyonel hale gelmiştir. Bunlara ilaveten rejime karşı muhalif kanadı tahkim etmek amacıyla diğer İslamcı adayları İEC bünyesine katma düşüncesi de harekete seçimlere girme kararını aldırان bir diğer faktör olarak zikredilebilir.

Ülkedeki çalkantılı ortama rağmen rekabete açık bir seçim olarak kayıtlara geçen 1993 seçimlerinde sürpriz bir sonuç çıkmamıştır. 1989 seçimlerinde bağımsız adaylarla yarışa katılan ve 22 sandalye kazanan MK, 1993 seçimlerinde İEC ile 16 sandalye elde etmiştir. İEC ve diğer İslamcı adayların aldıkları sonuçla alakalı ilk bakışta başarısız olduğu yorumunda bulunmak mümkün görünmektedir. Zira İEC'nin adayları ve diğer İslamcılar bu seçimlerde 1989 seçimlerinde elde ettikleri sandalye sayısının neredeyse üçte birini kaybetmişlerdir. Ancak rejime muhaliflerin aleyhine olan seçim kanunundaki değişiklik dikkate alındığında bu sonucun görece başarılı şekilde nitelendirilebilmesi mümkündür.¹²

4. 1997 Seçimleri

1997 seçimleri hareketin rejimle siyasi arenada ilk defa restleştiği seçim olması bakımından önem arz etmektedir. Hareketin bu kararın arkasında bazı ulusal ve bölgesel gelişmelerin etkili olduğu söylenmelidir. Ülke genelinde gerçekleşen önemli olaylardan ilki, 1989 yılındaki protestolara benzer şekilde 1996 yılında gerçekleşen halk hareketleridir. İkincisi hareketin kendi başarısını engellemeye yönelik atılan adımlar olarak değerlendirdiği seçim yasasındaki değişiklikler ile özellikle basın

¹² Hanna Frej ve Leonard C. Robinson, "Liberalization, the Islamists, and the Stability of the Arab State: Jordan as a Case Study," *The Muslim World* 86, no. 1 (1996): 1.

özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar ve sansürdür. Üçüncüsü ise ülkeyi ve hareketi yakından ilgilendiren İsrail’le yürütülen müzakerelerin 1994 yılında barış anlaşması ile son bulmasıdır.¹³

Boykota giden süreçte yaşanan ilk önemli olayda halk, 1996 yılının Ağustos’unda Kerak, Maan ve Tafiye eyaletleri başta olmak üzere sokaklara inerek Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan anlaşmayı protesto etmiştir. Gösterilerin özellikle Haşimi Krallığı’nın en önemli destekçisi konumunda bulunan eyaletlerde ağırlık kazanması ve Ürdünlü kabilelerin liderliğinde gerçekleşmesi rejim açısından kritik bir gelişme olarak zikredilebilir. MK’nin böylesine önemli bir hadisenin başlamasıyla birlikte olaylara müdahil olması, rejimle ilişkilerin gerilmesine yol açmış, bunun neticesinde hareketin birçok üyesi tutuklanmıştır. Halka yönelik sert tutum ve tutuklamalar devam ederken Kasım 1996’da Amman’da Müslüman Kardeşler Gençliği imzası taşıyan bildirimler dağıtılarak halka yönelik operasyonların devam etmesi halinde şiddete başvurulacağı mesajı ile rejim tehdit edilmiştir. Taraflar arasında ciddi bir hesaplaşmaya yol açan 1996 olayları, aynı zamanda “takip edilmesi gereken yol” üzerinden ortaya çıkan tartışmalar vesilesiyle MK ile siyasi kanadı İEC’nin birbirleriyle uyumsuz hareket etmesine de neden olmuştur.¹⁴

İEC’nin 1997 seçimlerini boykot etmesinin altında yatan ikinci önemli faktör kuşkusuz seçim kanunundaki değişikliğin pratikteki sonuçlarının görülmesi ve basın yasasındaki değişikliğin yansımalarıdır. Kasım 1986’dan beri yürürlükte olan seçim kanunu, yukarıda değinildiği üzere, 1993 seçimlerinden çok kısa bir süre önce muhalif grupların başarısını engellemeye yönelik değişikliğe uğramıştı. Bu kapsamda bir kişi-çok oy sistemi yerini kabile üyelerinin ideolojik saiklerle oy verebilmesinin önünü kesen bir kişi-bir oy sistemine bırakmış üstelik seçim bölgeleri de rejim yanlılarının yararına olacak şekilde tekrar düzenlenmişti. Buna göre 1986 seçim kanununda meclisteki sandalyelerin %45’i toplam nüfusun %74’üne tekabül eden üç büyük şehre (Amman, Zarka ve İrbid) ayrılırken yeni yasa sandalyelerin %55’ini azınlık gruplara, kabilelere ve güneydeki

¹³ Janine A. Clark, “Jordan,” *Islamist Oppositions Parties and the Potential for EU Engagement* içinde, ed. Toby Archer ve Heidi Huuhtanen, (Vammala: Vammalan Kirjapaino, 2007): 45.

¹⁴ Shmuel Bar, “The Muslim Brotherhood in Jordan,” *The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies*, Tel Aviv, 1998.

küçük illere tahsis etmekteydi. Yüzde 55 temsiliyet hakkına sahip olan bu grupların nüfusu toplam nüfusun %25'ine ancak karşılık gelmektedir.¹⁵

Seçim yasasındaki değişikliklerle meclisteki etkisi azaltılmak istenen muhalefetin basın yasasındaki değişikliklerle de kamusal alanda sesinin kısılması hedeflenmiştir. 1993'teki Basın Yayın Yasası, esasında çok sayıda özel gazetenin kurulmasına imkân tanımış; gazeteciler bilginin yayılması, yolsuzlukların ifşası, insan hakları ihlallerinin bildirilmesi gibi konularda geniş bir hareket alanına sahip olmuşlardı. Ancak aynı yasa, rejimin kurucu unsurlarına, güvenlik kurumlarına, orduya ve bütün bunların faaliyetlerine yönelik eleştirileri yasaklayan birtakım tedbirler almıştır.¹⁶ Böylece rejim, ülkede muhalif seslerin daha fazla çıkmaması ve mümkün olduğunca azaltılmasını hedeflemiştir. 1989 itibarıyla başlayan siyasi liberalleşme sürecine tamamen ters olan bu uygulamalar, takip eden yıllarda yeni düzenlemelerle kısmen de olsa hafifletilecektir.¹⁷

Boykota giden süreçte öne çıkan üçüncü önemli olay ise Ürdün'ün 1994'te İsrail'le barış anlaşması imzalamasıdır. Filistin konusundaki hassasiyeti yüksek olan MK, rejimin bu yakınlaşmasını büyük bir memnuniyetsizlikle karşılamış fakat rejime yönelik eleştirilerde itidali elden bırakmamıştır. Çünkü basın yasasında yapılan değişiklik, sadece ülke içi konularda değil aynı zamanda bölgesel gelişmelerde ve özellikle İsrail'le yapılan barış görüşmelerinde ortaya çıkabilecek itirazları da engellemek amacıyla yapılmıştı. Bu vesileyle rejim, İsrail ile yürütülen barış süreciyle ilgili muhaliflerden gelebilecek olan muhtelif eleştirileri kanun marifetiyle engellemiş ve siyasi aktörler ceza-i müeyyide ile tehdit edilmiştir.¹⁸

Özetle seçim kanununda yapılan değişikliklerle iktidara daha güçlü bir şekilde gelme imkânının elinden alındığı fikri, basın kanununda yapılan değişiklik marifetiyle İsrail'le barış görüşmeleri başta olmak üzere ülkeyi yakından ilgilendiren önemli konularda hareketin muhalefet etmesinin yasaklanması ile birleşince İEC, 1997 seçimlerini boykot kararı almıştır.

¹⁵ Sahliyah, "The State," 121.

¹⁶ Douglas Griffin ve Libby Morgan, "Introduction to News Media Law and Policy in Jordan" (2009), *Jordan Media Strengthening Program 2*, (Mart 2009): 25.

¹⁷ Russel E Lukas, "Press Laws as a Survival Strategy in Jordan 1989-99," *Middle Eastern Studies* 39, no. 4 (2003): 82.

¹⁸ Griffin ve Morgan, "Introduction," 25.

5. 2003 Seçimleri

Ürdün’de 4 yılda bir yapılan parlamento seçimleri 50 yıla yakın ülkeyi yöneten Kral Hüseyin’in ölmesi ve kralın yerine veliaht prens olan kardeşi Hasan’ın değil de oğlu Abdullah’ın geçmesiyle vaktinde yapılamamıştır. Yeğenine göre daha milli bir çizgide duruş sergileyen ve özellikle Filistin meselesinde İsrail’in tezleriyle uyuşmayan veliaht prens Hasan’ın devre dışı bırakılması, yeni taç giyen Abdullah’ın genç ve tecrübesiz olması seçimlerin vaktinde yapılmasını engelleyen faktörler olarak zikredilebilir. Dahası tecrübesiz ve genç Abdullah tacı giyindiğinde hemen yanı başında işgal altında olan Filistin topraklarında Eylül 2000’de II. İntifada patlak vermişti. Bunlara ilaveten, Eylül 2001’de ABD’ye karşı düzenlenen saldırıların ardından ülkede istikrarsızlık artmaya başlamıştı. Bütün bu gelişmelerin yanı sıra ülke ekonomik olarak da kötü günlerden geçmekteydi. Bu hadiselerin kısa bir zaman dilimine sıkışmasından dolayı 2001’de yapılması gereken seçimler, 17 Haziran 2003 tarihinde ancak yapılabildiği.¹⁹

1997 seçimlerinde boykot kararı alan İEC aldığı karar ile hem meclisi hem de siyaset alanını milliyetçi ve solcu partilere bırakmıştı. Bunun bir sonucu olarak hareket mecliste bulunmadığından ötürü sesini daha az duyurabilmekteydi. Üstelik İEC, bu kararıyla rejimin meşruiyetini sarsmada da başarısız olmuştu. Bütün bu tespitlerin üzerine ülkede artık yeni, genç ve tecrübesiz bir kral vardı. Böyle bir vasatta İEC, oy kullanma usulünde talepleri doğrultusunda bir revizyon olmamasına rağmen hem eski gücünü yakalayabilmek hem de yeni kralla iyi bir başlangıç yapabilmek amacıyla seçimlere katılma kararı almıştır.

Aradan geçen zaman zarfında seçim kanununda oy kullanma usulüyle ilgili radikal bir değişiklik yapılmamış olmakla birlikte yapılan küçük bir düzenlemeyle meclis sandalye sayısı 80’den 110’a çıkarılmıştır. Rekabetçi ve görece adil gerçekleşen 2003 seçimlerinde adaylar ekseriyetle bağımsız olarak yarışmışlardır. Siyasi parti olarak seçime giren partilerden ise, yine beklenildiği gibi, ülkenin en organize teşkilatına sahip İEC 17 sandalye kazanmış ve meclise en çok aday gönderen parti olmuştur. Her ne kadar seçimlerden birinci parti olarak çıksa da bu sonucun MK cephesinde

¹⁹ Juan José Escobar Stemman, “Islamic Activism in Jordan,” *Athena Intelligence Journal* 3, no. 3 (2008): 9.

memnuniyetsizlikle karşılandığını tahmin etmek zor değildir. Zira İEC'nin seçim performansı, MK'nin 1989 seçimlerinde elde ettiği başarıdan uzaktır. 1989 seçimlerinde meclis sandalye sayısının dörtte birine sahip olan teşkilat 2003 seçimlerinde neredeyse yedide birini ancak elde edebilmiştir. Diğer taraftan 2003 meclis aritmetiğinde İslamcılar meclisin %56'sına sahip olmalarına rağmen İEC'nin İslamcılar arasındaki oranı da oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bu seçim sonuçları İEC'nin ortalama mütedeyyin seçmeni konsolide etmedeki başarısızlığını açıkça gözler önüne sermiştir.²⁰

1997'deki boykot kararıyla parlamentoya girmeyen İEC ülkede siyasi mecralardan 6 yıl süreyle ve dolayısıyla birçok insanın gündeminden uzak kalmıştır. Diğer taraftan 2001 senesinde MK için menfi şekilde nitelendirilebilecek bir olay yaşanmış ve hareket içerisinde yer alan önemli isimlerden bazıları hareketten ayrılarak İslami Merkez Partisi (İMP) ismiyle yeni bir parti kurmuşlardır. Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi Hadis kürsüsünden emekli olan MK hareketi lideri Hemmam Said, İMP'nin rejim ve Ürdün istihbaratı tarafından hareketi bölmek amacıyla kurduğunu ifade etmektedir.²¹ Hareketi bölmekle itham olunun İMP'nin kurucu kadrosu içerisinde, Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi dekanlığı görevini yürüten Ahmed El Hatib başta olmak üzere birçok akademisyenin, başka bir ifadeyle Said'in çalışma arkadaşlarının bulunması bu noktada manidar şekilde yorumlanabilir. Üstelik Ahmed El Hatib'in, Hemmam Said'in İMP'nin rejim ve istihbarat tarafından kurduğunu yönündeki iddialarını tekzip etmediğini ifade etmekte yarar vardır.²² Rejim tarafından MK'yi bölmek için kurduğunu iddia edilen İMP'nin müteakip süreçte rejim aleyhine açıklamalardan uzak durduğunu ve muhalefet edeceği konularda da keskin bir dil kullanmaktan imtina ettiğini ifade etmek mümkündür.

6. 2007 Seçimleri

2003 seçim sonuçlarını belki hayal kırıklığıyla değil ancak memnuniyetsizlikle karşılayan İEC, 2007 seçimlerine katılıp-katılmama kararını, ülkede vuku bulan önemli gelişmelere ve bu gelişmeler üzerinden

²⁰ A.g.e., 9.

²¹ MK Hareketi Genel Murakıbyı Hemmam Said ile kişisel görüşme, Amman, Ağustos 2012.

²² İMP kurucularından Ahmed El Hatib ile kişisel görüşme, Amman, Eylül 2012.

hareket içinde ortaya çıkan tartışmaların neticesine göre belirlemiştir. Bu gelişmeleri birkaç müstakil başlıkta ele almak mümkündür. İlki, 2005 senesinde sisteme yönelik reform taleplerinin açıkça ilan edildiği deklarasyondur. İkincisi hareketin önemli iki isminin Zarka'da gerçekleştirdiği bir ziyaret ve ziyarete rejimin gösterdiği reaksiyon, üçüncüsü ise meslek odaları ile belediye seçimlerinin sonuçlarıdır.

İlk olarak MK, 17 bölümden oluşan “Reform Vizyonu” başlığıyla ilan ettiği deklarasyonla²³ ülkede içtimai, siyasi, iktisadi ve eğitim başta olmak üzere birçok alanda talep ettiği reformları tafsilatlı şekilde açıklamıştır. Buna ilaveten, deklarasyonun son üç bölümünde Filistin meselesi, Irak'taki durum ve diğer Müslüman ülkelerdeki sorunlara yönelik izlenmesi gereken dış politika sarih bir şekilde serdedilmiştir. Deklarasyonun en önemli vurgusu kuşkusuz, rejimle mücadelenin nasıl olacağıyla alakalı olan kısmındadır. Cari uygulamalara ciddi bir itiraz niteliği taşıyan deklarasyonun, yapısal ve siyasi mücadelenin barışçıl olacağı, anayasal düzenin, güçler ayrılığının ve dağılımının ve monarşiye dayanan devlet idaresinin tanındığını ilan etmesi hareketin rejimle mücadelesinin sınırlarını çizmesi bakımından önemlidir.²⁴

İEC'nin seçime girip girmeyeceği tartışmalarında belirleyici özelliği haiz ikinci hususta, iki MK liderinin (Ebu Sukker ve Ebu Faris) Irak'ta öldürülen El-Kaide liderlerinden Ürdün asıllı Ebu Musab el-Zerkavi'nin ailesine taziyede bulunması, rejim ile MK arasındaki tansiyonu arttıran bir gelişme olarak kayıtlara geçmiştir. Rejim güçleri bu ziyaretin ardından iki MK üyesini tutuklatmış ve haklarında dava açtırmıştır. Dava sonucunda MK üyesi üst düzey iki lider Kral'dan gelecek affa kadar tek kişilik hücrelerde kalmak zorunda bırakılmışlardır. Karşılıklı restleşmenin had safhaya ulaştığı böyle bir ortamda MK, 2007 yılında yapılacak yerel ve genel seçimlerde favori gösterilmesine rağmen hükümetin uyguladığı çifte standartlara, ithamlara boyun eğmeyeceğini açıklamış ve seçime girmeme kararını deklare etmiştir. Seçim yaklaşırken özellikle hareketteki güvercin

²³ Bu deklarasyon, hareketin sistem içinde kalma niyetini ancak bu niyete karşılık rejimin de uygun zemini hazırlaması gerektiği düşüncesini ortaya koyması bakımından önemlidir.

²⁴ Mohammed Suliman Abu Rumman, *The Muslim Brotherhood in the 2007 Parliamentary Elections: A Passing 'Political Setback' or Diminished Popularity* (Amman: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2007): 47.

kanadınca meslek odaları seçimlerinde elde edilen başarının boykot kararına feda edilmemesi gerektiği fikri dillendirilmeye başlayacaktır. Zira hareketin 2006 yılında ülke genelinde mesleki odalarda yapılan seçimlerde elde ettiği başarılar rejimi bu alanda kısıtlamaya ve görece tedirgin etmeye başlamıştı.²⁵ Ancak bir yıl sonra yapılacak belediye seçimlerinde taraflar arasında bir krizin çıkması, hareket ile rejim arasında karşılıklı sert ithamlarda bulunulmasına, yanı sıra teşkilat içindeki şahinlerin boykotta ısrarcı olmalarına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede hareketin şahin üyeleri, belediye seçimlerini manipüle ettiği ileri sürülen Maruf Behit hükümetinin azledilmemesi, buna ilaveten bir kişi-bir oy sisteminin değişmemesi ve belediye seçimlerinde gerçekleştirilen şiddetin karşılıksız bırakılması gibi sebeplerle seçimlerin boykot edilmesi gerektiği yönünde fikir beyan etmişlerdir. Bunun aksine güvercin kanadı ise 1997 seçimlerini boykot kararının harekete alan kaybettirdiği, siyaset, medya ve kamuoyunu etkilemekten, dolayısıyla toplumun sorunlarını dillendirmek ve çözmeye çalışmaktan uzak bıraktığı düşüncesindedir.²⁶

Bu dönemdeki ayrışmanın temellerini aslında yayınlanan deklarasyonda aramak mümkün görünmektedir. İEC'nin siyaset yapmak istediği alanı net şekilde belirleyen bu deklarasyon, rejim ile MK arasında restleşmeye vesile olan olaylardan bağımsız şekilde, hareketin sert tutumundan rahatsız olanların seslerini daha fazla çıkarmasını sağlamıştır. Güvercin kanadının siyaset arenasında kalmak istemesine karşın şahinlerin boykotta ısrarcı olması, esasen MK'nin hangi metodu takip edeceği gibi yapısal bir sorun anlamına gelmekteydi. Tam bu noktada Ürdün'de hareket içinde tartışmalar devam ederken Hamas'ın 2006'da Filistin'de iktidara gelmesi, anlaşmazlıkların daha da derinleşmesine katkı sağlamıştır. Esasen bu gelişmeler hareketin içerisinde öteden beri süregelen ancak fazla dillendirilmeyen bir tartışmanın su yüzüne çıkmasından ibarettir. Özellikle hareket içerisindeki şahinler ve güvecinler arasında teşkilatın yöntemi, sınırları ve hedefleri üzerinden var olan ayrışma, Filistinlileri hareketin Ürdünlüleşmemesi önünde engel gören Ürdün asıllı Ürdünlülerin başarısızlıkların altında yatan nedenlerin yeterince irdelenmediği şeklindeki düşünceleri tartışmanın odak noktasını ve MK'nin Ürdün'deki

²⁵ Stemman, "Islamic," 9.

²⁶ Abu Rumman, "The Muslim," 56.

istikbalini belirleyici unsurlar olarak öne çıkmıştır. Tüm bu tartışmalar eşliğinde girilen genel seçimlere İEC boykot yerine katılma kararı almıştır.²⁷

2007 seçimlerinde 110 sandalye için verilen mücadelede İEC, 22 vekil adayı ile seçim yarışına katılmış ancak mecliste sadece 6 vekille kendisine yer bulabilmiştir. Seçimlerin ardından Genel Murakıb Hemmam Said yaptığı açıklamada Türkiye’de veyahut nüfusla temsilin mütenasip olduğu ülkelerdeki seçim sistemlerinin Ürdün’de uygulanması halinde İEC’nin %60–70 arası bir oranla mecliste temsil edileceğini savunan bir açıklama yaparak büyük şehirlerin nüfuslarına oranla çok az vekil çıkarmasına yol açan seçim kanunundaki temsiliyet düzenlemesini eleştirmiştir. Said’i böyle bir iddiada bulanmaya sevk eden en önemli husus, hareketin özellikle Filistinliler arasında güçlü olmasıyla mütenakız şekilde Filistinlilerin yoğun yaşadığı üç ilin -Amman, İrbid ve Zarka- temsiliyet oranlarının düşüklüğüdür.²⁸

Seçimlerden sonra Hemmam Said’in odağında seçim kanunu varken İEC Genel Sekreter Yardımcısı İrheyyil Muhammed El Garaybe ise seçimin yapılış yöntemine yönelik birtakım usulsüzlüklerle alakalı açıklama yapmıştır. Seçimleri rejimin hareketi pusuya düşürmesi olarak tanımlayan Garaybe teşkilatın kendilerine kurulan bu tuzaktan çıkabilecek yetenekte olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda Garaybe’nin bazı seçim bölgelerinde bilgisayarların bir saatten fazla kapalı tutulduğu ve seçim sandıklarında ciddi tartışmaların çıktığı ve sandıkların güvenliğinin sağlanmadığı söylemleri hükümeti suçladığı ana konulardır.²⁹ Bütün eleştirel açıklamalar ve suçlamalar bir yana, hareket 2007 seçimlerinden ağır bir mağlubiyetle ve 1956’dan bu tarihe kadar girdiği bütün seçimler arasındaki en başarısız sonuçla ayrılmıştır.

7. 2010 Seçimleri

Ürdün’de 2007 seçimlerinden sonra mecliste güçlü bir muhalif kanadın oluşmaması, dört yıl sonra, yani 2011’in Kasım ayında yapılması gereken seçimlerin bir yıl önceye, 2010’un Kasım ayına çekilmesini zaruri hale

²⁷ A.g.e., 56.

²⁸ Hemmam Said ile kişisel görüşme.

²⁹ Abu Rumman, “The Muslim,” 65.

getirmiştir. Halkın iktisadi başta olmak üzere birçok alanda çözüm bekleyen sorunlarına çözüm üretme noktasında aciz kalan meclisin daha etkili bir meclisle ikame edilmesi amacıyla gerçekleştirilen 2010 seçimlerinde büyük bir sürpriz yaşanmamış ve sandalyelerin çoğunluğunu rejime yakın isimler kazanmışlardır. Seçim kanununda yapılan değişiklikle sandalye sayısı 110'dan 120'ye çıkarılan parlamento için yarışan adaylardan sadece 17'si muhaliflerden seçilebilmiştir. Ülkedeki en güçlü muhalif parti İEC-rejime sadık adayların zaferiyle sonuçlanan- 2010 seçimlerini bir önceki seçimdeki restleşme ve karşılıklı suçlamalar, özellikle seçimlerin manipüle edildiği ve harekete pusu kurulduğu kanaatiyle boykot etmiştir. Seçimlerin akabinde MK lideri yaptığı açıklamada Ürdün'de meclisin işlevsizliğinin halk tarafından açıkça görülür hale geldiğini ve dolayısıyla toplumun sandık başına gitmeyerek rejime duyduğu güvensizliği ortaya koyduğunu ileri sürmüştür. Hemmam Said'in meclisin meşruiyetini hedef alan bu açıklamasından kısa bir süre sonra rejim kanadından yapılan açıklamada seçimlere katılımın %53 olduğu duyurulmuş ve MK'nin çağrısının Ürdün toplumunda bir karşılığı olmadığına zımnen işaret edilmiştir.³⁰

MK'ye göre rejim tarafından seçimlere katılım oranıyla ilgili açıklanan rakamlar gerçekleri yansıtmamaktadır. İEC yetkileri, katılımın açıklanan orandan ciddi anlamda düşük olduğunu iddia etmiş ve ülke nüfusunun yaklaşık dörtte birine ev sahipliği yapan başkent Amman'da katılımın %34'te kaldığını ileri sürmüştür. Katılım oranıyla birlikte meclis aritmetiğiyle alakalı Hemmam Said, seçimlerde binlerce oyun taşındığını, hilelere başvurulduğunu ve usulsüzlüklerin yapıldığını ileri sürmüştür.³¹

8. 2013 Seçimleri

Ürdün'de 2013 seçimleri, önceki birçok seçimden farklı olarak bambaşka bir atmosferde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla seçimlere katılıma ilişkin verilecek kararın belirleyici unsurları da önceki seçimlerden farklı olmuştur. Tüm farklılıklara rağmen hareket içerisinde seçime katılıma ilişkin yapısal tartışmaların sürdüğünü ifade etmek mümkündür. Bu tartışmalar hareketten yeni bir kopuş dalgasının yaşanmasına yol açacaktır. 2013 seçimleri önceki

³⁰ "Jordan loyalists sweep election," *Al Jazeera*, 10 Kasım 2010.

³¹ Hemmam Said ile kişisel görüşme.

seçimlerden farklı olarak tüm bölgeyi etkisi altına alan halk hareketleri sürecinde gerçekleşmiş, MK ve siyasi kanadı İEC ülkedeki süreci iyi analiz ederek en doğru kararı almaya çalışmıştır. Son olarak, ülke içindeki protesto gösterilerine ilaveten bölgedeki halk hareketlerinin seyri de -bu süreç MK'nin Mısır'da iktidara geldiği döneme tekabül etmektedir- seçim kararında belirleyici bir faktör olarak öne çıkmıştır.

Ürdün'de MK teşkilatında öteden beri var olan ve genelde metot, etnisite ve bireysel çekişmeler üzerinden ortaya çıkan tartışmalar 2013 seçimlerine giderken hareketten yeni kopuşlara neden olmuştur. Buna göre tartışmalar, özellikle halk hareketlerinin yoğun biçimde hissedildiği bu dönemde, Ürdün'ün yerel sorunlarının öncelikli hale gelmemesi ve ikinci plana atılması üzerine yoğunlaşmıştır. Tartışmaların odak noktasını teşkil eden MK lider kadrosundan (vaktiyle İEC'nin iki numaralı ismi ve yine Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi öğretim üyelerinden olan) İrheyyil Muhammed el-Garaybe ile Nebil Kofahi, yukarıda genel hatları çizilen tartışmalar üzerine, hareketten uzaklaşarak Ekim 2012'de Zemzem İnisiyatifi'ni kurmuştur.³²

Kurulan bu yeni inisiyatifin rejim tarafından memnuniyetle karşılandığını ve ana akım medyada inisiyatife oldukça geniş yer verildiğini ifade etmek gerekir. Başlangıçta beş yüz üyesi bulunan hareketin sadece %20'sinin MK üyesi olduğunu ifade eden İnisiyatif kurucu üyeleri, hareketin siyasi bir oluşum olmadığı³³ ve Ürdün'de toplumun iktisaden terakki etmesi ve içtimai meselelerinin çözüme kavuşturulmasına yardımcı olmak için kurulduğunu ifade etmişlerse de MK, 2013'te bir iç disiplin soruşturması yürüterek inisiyatife dahil olan üyeleri teşkilattan ihraç etmiştir. Bunun üzerine hakkında disiplin soruşturması açılan Garaybe, Ürdün MK hareketinin ülke sınırları içerisinde bir yapı olduğunu, bu yüzden Ürdünlüleşmesi gerektiğini ancak hareketin ısrarla Ürdünlü olmak istemediğini ifade etmiştir. Ayrıca kadın hakları başta olmak üzere toplumun ıslahına yönelik önemli konularda hareketin yetersiz kaldığını

³² Tareq al-Naimat, "Zamzam and the Jordanian Brotherhood," *Carnegie Endowment for International Peace*, 4 Şubat 2014.

³³ İddia edildiği üzere toplumsal bir örgüt hüviyetiyle kurulan inisiyatif, 2016 yılında Muhammed el Garaybe liderliğinde Ulusal Kongre Partisi ismiyle siyasi parti lisansı alarak 2016 seçimlerine katılacak, İEC'nin oylarını bölcek ve mecliste beş sandalye elde edecektir.

vurgulayan Garaybe inisiyatifin bu eksiklikleri gidermek amacıyla da kurulduğunu ileri sürmüştür.³⁴

MK'nin 2013 seçimlerine katılımına ilişkin alacağı kararın arkasında bulunan ikinci önemli husus, bölgede vuku bulan protesto gösterilerinin Ürdün'e yansımalarıdır. Her şeyden önce ifade etmek gerekir ki Kral Abdullah, bölgedeki birçok liderin aksine halkına ve muhalefete karşı silah doğrultmamış ve taleplerini dinleyeceğini ve gerekli değişiklikleri yapacağını bütün taraflara iletmiştir. Bu kapsamda Kral Abdullah, Mart 2011'de birtakım reformlar gerçekleştireceğini ilan etmiş, akabinde Nisan ayında reformları gerçekleştirmek üzere atadığı komisyonun yaptığı bazı düzenlemeleri ivedilikle onaylamıştır. Kendi haklarından sembolik de olsa bir kısmını meclise devretmesi, seçimlerin izlenmesi ile görevli bir komisyonun kurulması ve seçimlere meclis feshedildikten iki yıl yerine dört ay sonra gidilmesi yapılan düzenlemelerden bazılarıdır.³⁵

Bu düzenlemelere rağmen MK, meclisin yetkisinin daha fazla artırılmasına, Kral'ın başbakanı atama ve azletme yetkisinin kaldırılmasına ve demokratikleşme önünde uzun zamandır engel olarak gördüğü mevcut seçim kanununun değişmesine yönelik taleplerinde ısrarcı olmaya devam etmiştir. 2013 seçimlerine doğru gidilirken MK Genel Murakıbbı Hemmam Said bu taleplerin karşılanmaması halinde İEC'nin seçimleri boykot edeceğini açıklamıştır.³⁶ MK liderinden gelen keskin ve net duruşa rağmen hareketin güvercin kanadında yer alan MK Şura Konseyi eski başkanı Abdullatif Arabiyat, rejimin takınacağı tavrın İEC'nin bundan sonra seçimlere katılıp katılmayacağı noktasında belirleyici olduğunu ifade etmiş ve görece yumuşak bir açıklama ile tekrar sisteme girme hususunda kapıyı açık bırakmıştır.³⁷

Kral Abdullah'ın muhalefet ve özellikle MK ile İEC'den gelen taleplerden bazılarına Haziran 2012'de karşılık vererek hareketin marjinal bir çizgiye kaymamasını amaçladığını ifade etmek yerinde olacaktır. Muhalefetin

³⁴ Zemzem İnisiyatifi kurucu lideri İrheyil Muhammed el Garaybe ile kişisel görüşme, Amman, Ağustos 2012.

³⁵ Abdulgani Bozkurt, "Ürdün'de Monarşiyi Ayakta Tutan 10, Sarsan 2 Önemli Neden," *Ortadoğu Analiz* 4, no. 46 (2012): 55.

³⁶ Hemmam Said ile kişisel görüşme.

³⁷ Hani Hazaimah, "Centrist Islamists Approach Brotherhood for Power-Sharing Deal," *The Muslim Times*, 4 Şubat 2013.

özellikle bir kişi-çok oy talebindeki ısrarı üzerine bir ara formül geliştiren rejim, özellikle senato ve temsilciler meclisinin teşekkülü ile oy kullanma sisteminde bazı düzenlemelere gitmiştir. Buna göre temsilciler meclisindeki sandalye sayısı 2012'deki değişikliklerle beraber 150'ye senatodaki sandalye sayısı ise 75'e çıkarılmıştır. Ancak senatonun başkanı da dâhil olmak üzere bütün üyeleri Kral tarafından atanmaya devam edecektir. Yapılan değişikliklerle senato başkanı kraliyet kararnamesi gereği iki yıllığına atanmaktadır ve başkan olarak atanan kişinin yeniden atanması mümkündür. Senato üyeleri de temsilciler meclisi üyeleri gibi dört yıllığına göreve gelmekte ancak başkanda olduğu gibi senato üyeleri de kral tarafından tekrar senato üyeliğine seçilebileceklerdir.³⁸

Seçim kanununda yapılan düzenlemeye göre sandalye sayısı 120'den 150'ye çıkarılan mecliste 123 vekil “bir kişi-tek oy” ve “oyun devredilmemesi”³⁹ prensibine uygun olarak belirli seçim bölgelerinden seçilecektir. Geriye kalan 27 üye ise ulusal listeye ayrılmıştır ve seçim bölgelerinden bağımsızdır. 27 üyeye sınırlı bu düzenleme MK'nin öteden beri talep ettiği bir kişi-çok oy sisteminin kısmen ve sınırlı kabulü anlamına gelmektedir. Aynı yasa değişikliği kapsamında kadın vekillere ayrılan kota, bir önceki seçim kanunundaki sayı olan 9'a 6 üye ilave edilmek suretiyle 15'e çıkarılmıştır.⁴⁰

Yapılan bu düzenlemelerin ardından İEC Başkanı Hamza Mansur reformları kozmetik şekilde tanımlamış ve bu düzenlemeleri olması gerekenin yanında oldukça yetersiz ve zaman kazanmak için atılan adımlar olarak değerlendirmiştir.⁴¹ Partinin iki numaralı ismi de hükümetin attığı adımları anlamlı ancak oldukça yetersiz gördüklerini ifade etmiştir. Ali Ebu Sukker'e göre hükümet, adil seçimleri temin edecek ve partilerin gerçek temsiline izin verecek reformlara imza atmadıkça sorunların çözülmesi mümkün görünmemektedir.⁴²

³⁸ Parliament Constitution. “The Hashemite Kingdom of Jordan.”

³⁹ Anja Wehler-Schoeck, “Parliamentary Elections in Jordan A Competition of Mixed Messages,” *International Policy Analysis*, (Jordan: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2016): 2; Curtis R. Ryan, “Deja vu for Jordanian election reforms,” *The Washington Post*, 2 Ekim 2015.

⁴⁰ Mohammed Torki Bani Salameh, “Political Reform in Jordan: Reality and Aspirations,” *World Affairs* 180, no. 4 (2017): 65.

⁴¹ Kristen Kao, “Jordan's Ongoing Election Law Battle,” *Carnegie Endowment for International Peace*, 5 Temmuz 2012.

⁴² İEC Genel Sekreter Yardımcısı Ali Ebu Sukker ile kişisel görüşme, Amman, Ekim 2014.

Seçimlere girilip girilmeyeceği noktasında belirleyiciliği haiz üçüncü husus bölgede vuku bulan halk hareketlerinin seyridir. Ürdün’de MK’nin, Mısır başta olmak üzere bölgede gelişen olayları yakından takip ettiği ve değişimleri iyi değerlendirmeye çalıştığı söylenebilir. Ürdün’de seçimlerin Ocak 2013’te yapıldığı ve bu tarihe kadar bölgede vuku bulan gelişmelerin ekseriyetle göstericilerin ve muhaliflerin lehine olduğu düşünüldüğünde hareketin, müzakere yerine tek taraflı ve diktayla yapıldığını düşündüğü reformları kabul etmemesi anlaşılır bir durumdur. MK’nin Mısır’da cumhurbaşkanlık makamı elde ettiği ve iktidara geldiği,⁴³ Tunus’ta, Libya’da ve hatta Suriye’de önemli mevzi kazandığı böyle bir vasatta, Ürdün’de teşkilat muhtemelen boykot kararı ile rejimi daha zor durumda bırakacağı ve daha büyük kazanımlar elde edeceği düşüncesine sahiptir. Bu amaçla Ürdün MK hareketi, -2010 ile 2013 yılları arasında- ülkedeki protesto gösterileri ve bölgedeki değişimin kendisine daha fazla hareket alanı açması gerektiği düşüncesiyle işbirliğine yanaşmamış ve daha radikal reformların yapılması amacıyla seçimlere katılmama kararı almıştır.

9. 2016 Seçimleri

Protesto gösterilerinin başlangıcında MK’nin farklı ülkelerde muhtelif şubelerinin elde ettiği kazanımları göz önüne alan teşkilat Ürdün’de rejimin muhalefete verdiği tavizleri kabul etmeyerek süreçten daha büyük kazanımlarla çıkma düşüncesinde hareket etmiştir. Ancak 2013 yılından sonra birçok ülkenin kaosa ya da iç savaşa sahne olması ve muhaliflerin elde ettikleri kazanımları kaybetmeye başlaması bir taraftan Ürdün rejimi üzerindeki baskıyı hafifletirken diğer taraftan Ürdün’de MK’nin bölgesel gelişmelerden umduğu sonuçları alamamasını da beraberinde getirmiştir. Ürdün’de daha büyük kazanımlar peşinde koşan ve Kral’la idareyi paylaşmayı uman MK artık bölgesel gelişmelerin etkisinden en az zararlı kurtulmanın yollarını arayacaktır. Dolayısıyla 2013 sonrası gelişen olaylar ve özellikle 2016 seçimleri, MK’nin kendi varlığını muhafaza refleksiyle hareket ettiği süreçlere tekabül etmektedir. Buna ilaveten hareketten yeni bir kopuş dalgasının yaşanması -bu kopuş öncekilerden farklı olarak

⁴³ Mısır’da İslamcı düşüncenin tarihi kökenleri ve gelişimi hakkında bkz. Muhammed Hüseyin Mercan, “Mısır’da İslamcılığın Seyri: Siyasal Düzen Merkezli Bir Analiz,” *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce, Cilt 2: Mısır Düşüncesi* içinde, ed. Lütfi Sunar (Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Yayınları, 2020).

topyekûn MK'nin varlığını hedef alacaktır- yine seçimlere katılma ilişkin alınacak kararın belirleyici unsurlarından biri olacaktır.

MK'nin BAE ve Suudi Arabistan'da terörist bir organizasyon olarak kabul edilmesi ve hareketin anavatanı Mısır başta olmak üzere birçok ülkede baskı altına girmesi, Ürdün'de rejimi harekete karşı psikolojik açıdan üstün bir konuma getirmiştir. 2012 yılında gerçekleştirilen reformlarla muhalefete görece alan açmak zorunda kalan rejim için hareket artık bir rakip ya da tehdit görünümünden oldukça uzaktır. Hareketin bölgedeki birçok ülkede terör listesine alınmaya ve baskılanmaya başladığı böyle bir ortamda, Ürdün'deki MK'nin da artık birkaç yıl öncesindeki gibi talepkar olmadığı söylenebilir. Bölgesel gelişmeler üzerinden mevzi kaybeden Ürdün MK'si seçimlere yaklaşırken bir darbe de hareket içinden alacak ve tabir yerindeyse hayatta kalma mücadelesine girecektir.

Hareket üzerindeki 40 yıllık Abdurrahman El Halife etkisinden sonra 1994 yılında genel murakıp olan ve vaktiyle Şura konseyini güvercinler ile genç nesli dâhil ederek kendi tarzıyla şekillendiren Abdulmejid Zuneibat⁴⁴ 2015 yılında MK'den ayrılarak *Müslüman Kardeşler Derneği* adıyla tescillenen yeni bir oluşum kurmuştur. MK ismiyle yeni bir dernek kuran Zuneibat, öteden beri hem ulusal hem bölgesel muvacehesiyle var olagelen *Ürdünlülük* tartışmalarına da istinaden, orijinal MK'nin resmi bir statüsü bulunmadığı iddiası ve teşkilatın mal varlıklarına el konması talepleriyle hukuki bir süreç başlatmıştır.⁴⁵

Abdülmejid Zuneibat'ın girişimiyle başlayan süreçte MK'nin başkent Amman'daki merkez binası polis tarafından basılarak kapatılmış ve mühürlenmiştir. Hareketin sözcüsü Bedi el-Rıfai hükümetin bu hareketini “illegal ve sıkıyönetim uygulaması” şeklinde yorumlamıştır. Hükümet kanadından İçişleri Bakanlığı'nı temsilen Amman Valisi yaptığı açıklamada eylemin yasal çerçevede gerçekleştiğini, yargı yolunun açık olduğunu ve hareketin hukuki yollara müracaat edebileceğini ifade etmiştir.⁴⁶ Ürdün'de

⁴⁴ Mohammed Abu Rumman ve Neven Bondokji, “From Caliphate to Civil State: The Young Face of Political Islam in Jordan after the Arab Spring,” (Ürdün& Irak: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2018): 56.

⁴⁵ Nur Köprülü, “The Paradox of Inclusion/Exclusion of Islamist Parties in Tunisia and Jordan after the Arab Uprisings A Comparative Study,” *Insight Turkey* 22, no. 4 (2020): 224.

⁴⁶ “Jordan closes Muslim Brotherhood headquarters in Amman,” *Al Jazeera*, 14 Nisan 2016.

harekete yönelik kısıtlama stratejisi kapsamında teşkilatın siyasi kanadı olan İEC'nin bürolarına da eş zamanlı sayılabilecek birtakım baskınlar gerçekleşmiş ancak İEC 1992'de elde ettiği siyasi parti lisansı sayesinde bu baskınları savuşturabilmiştir. Bu noktada İEC'nin elde ettiği parti lisansının hükümetin partiye yönelik engelleme girişimlerinin önünü kesen hukuki bir bariyer olduğunu ifade etmek mümkündür.⁴⁷

2015 yılından önceki kopuşlar “MK merkezli bir okumayla” rejimin hareketi bölmesine ya da “rejim merkezli bir okumayla” teşkilatın hareketi içi tartışmalar sebebiyle bölünmesine yol açan gelişmeler olarak kaydedilirken, Zuneibat öncülüğünde başlayan süreç öncekilerden farklı olarak hareketin topyekûn Ürdün toplumsal hayatından izole edilmesi sonucuna matuf bir gelişme olarak zikredilmelidir.

2016 seçimlerine giderken MK'nin hukuki statüsünü ve mal varlıklarını hedef alan rejimin hareketin üyelerine karşı tutumunda da sertleştiği söylenmelidir. Bu kapsamda teşkilatın iki numaralı ismi Zeki Bani Raşid'in, kendi sosyal medya hesabı üzerinden MK'yi terörist olarak kabul eden BAE yetkililerini eleştirmesi ve akabinde iki dost ülkenin arasını bozacak hasmane açıklamalardan dolayı hakkında soruşturma açılarak 18 ay hüküm giymesi, rejim tarafından MK'ye karşı izlenmeye başlanan katı tutum hakkında fikir verebilir.⁴⁸

Hareketi derinden sarsan ve taraflar arasındaki hesaplaşmayı had safhaya çıkaran mezkur gelişmeler karşısında en merak edilen konu şüphesiz hareketin marjinalleşeceği mi yoksa sistem içi muhalefete devam mı edeceği olmuştur. Ürdün'de toplumsal hayattan silinmekle karşı karşıya bırakılan MK'nin siyasi kanadı İEC her türlü baskı politikalarına rağmen sistem içinde kalmayı ve seçimlere girmeyi tercih edecektir. 9 yıldır seçimleri ve sistemi boykot eden ve artık toplumsal faaliyet yürüten bir teşkilattan mahrum kalan İEC, en azından siyasi arenada varlık göstermeyi sürdürmek, başka bir ifadeyle var olabilmek amacıyla 2016'da seçimlere katılma kararı almıştır.⁴⁹

⁴⁷ Abdulgani Bozkurt, “Ürdün'de Rejim İhvan Restleşmesinde Son Raund,” *Ortadoğu Analiz* 8, no. 74 (2016): 34-35.

⁴⁸ “Jordan: 18 Months for Criticizing UAE,” *Human Rights Watch*, 19 Şubat 2015.

⁴⁹ Üstelik hareketin geçmişte boykot kararları almasının birincil sebeplerinden olan seçim yasasında parti yararına bir düzenleme de yapılmış değildir. Seçim öncesinde yapılan son düzenlemeye göre, Filistin asıllı Ürdünlülerin yoğunlukta –dolayısıyla

Bölge ve ülkede MK aleyhine gelişen olaylar ve seçim sistemindeki adaletsizlikler karşısında seçime girme kararı alan İEC, önceki seçimlerden farklı olarak bu seçime geniş temsiliyetli bir muhalefetle girebilmek için çalışma başlatmıştır. Bu kapsamda parti Hıristiyan adayların dahi yer aldığı çeşitli fikir ve ideolojiye sahip insanları bir araya getirmiş ve Milli Reform Koalisyonu adıyla muhalif bir çatı yapı kurmuştur. Muhalefetini bu yapı aracılığıyla sürdüren İEC, 130 sandalyeli meclis yarışında toplamda %13.8'lik oy oranına ulaşmış ve 18 vekil elde etmiştir. Koalisyon Sözcüsü Ali Ebu Sukkar, parlamentoya girmeyi başaran koalisyon milletvekillerinden üçte ikisinin İEC'den, üçte birinin İslami harekete yakın kişiler ile Hristiyanlardan olduğunu açıklamıştır. Tam bu noktada seçimlerde MK'nin yasaklanmasına yol açan eski liderlerden Abdulmecid Zuneibat öncülüğünde kurulan yeni *Müslüman Kardeşler Derneği*'nin 1 vekil ancak kazanabildiğini de söylemek gerekir.⁵⁰

10. 2020 Seçimleri

2020 senesine gelindiğinde bölgede halk hareketlerinin Tunus hariç bir değişime yol açmadığı, üstelik karşı devrimlerle kurulan rejimlerin daha da güçlü olmaya başladığı iyiden iyiye netleşmişti. MK'nin bölgedeki bazı ülkelere terörist olarak kabul edilmesi durumunda da bir değişiklik olmamıştır. Bu anlamda MK merkezli bölgesel durumun Ürdün'deki hareket üzerinde oluşturduğu baskının devam ettiği söylenmelidir. Diğer taraftan MK içindeki tartışmaların da sürdüğünü belirtmek gerekir. Bu kapsamda İEC'nin ilk Genel Başkan Yardımcısı olan ve pragmatik ve ihtiraslı kişiliğiyle tanınan Salem Yusuf Falahat, 2017 senesinde Kurtarma ve Ortaklık Partisi adıyla bir parti kurmuş ve Ürdün'de MK'nin bir kez daha bölünmesine yol açmıştır.⁵¹ Bölgesel gelişmelerin MK aleyhine devam

İEC'nin güçlü- olduğu ve sırasıyla %9.71 ile %10.92 seçmen kitlesine sahip Amman-2 ve Zarka-1 seçim bölgelerine %5.20 ve %6.90 sandalye hakkı ancak verilmiştir. Oysaki tarihsel olarak rejim müttefiki kabilelerin yoğunlukta olduğu Kerak ve Maan'ın seçmen nüfusu sırasıyla %4.05 ve %1.43 olmasına rağmen bu iki bölgeye ayrılan sandalye oranları %8.60 olarak düzenlenmekteydi. Wehler-Schoeck, "Parliamentary Elections," 3.

⁵⁰ "İhvan, Ürdün parlamentosunda 18 sandalye kazandı," *Sputniknews*, 23 Eylül 2016.

⁵¹ Saud Al-Sharafat, "How the Jordanian Government is Shaping the Country's Muslim Brotherhood," *The Washington Institute for Near East Policy*, 19 Eylül 2019. Kurtarma ve Ortaklık Partisi hakkında bilgi için bkz. Abu Rumman ve Bondokji, "From," 12.

ettiği ve parti içi çekişmelerin kopuşlara yol açtığı böyle bir ortamda bir önceki seçimlere katılan İEC, 2020 seçimlerine de katılma kararı almıştır.

Seçim öncesi duruma bakıldığında, oy kullanma usulüne yönelik siyasi partiler açısından yapısal bir değişikliğin gerçekleşmediği söylenebilir. Bu duruma ilaveten ülkenin tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgınından nasibini aldığı ve salgının işsizlik ve yolsuzluk sorunu başta olmak üzere ülke ekonomisini derinden sarstığı da ifade edilmelidir.⁵² Ekonomik gidişatın kötülüğü bir yana, ki bu durum halkın seçimlere yönelik ümit ve beklentisini azaltmaktadır, salgının yayılmaması amacıyla alınan sıkı tedbirler (20’den fazla kişinin bir araya gelmesi yasaklanmıştır) adayların propaganda yapmasını engellemiş ve seçimlere katılımın önceki yıllara oranla oldukça düşük düzeyde kalmasında etkili olmuştur. 130 sandalyeli meclis için gerçekleştirilen seçimlere katılım %29’la sınırlı kalmış ve seçime bağımsız adaylar damga vurmuştur. 2016 seçimlerinde 11 farklı siyasi partiden 34 adayın seçildiği düşünüldüğünde partilerin 2020 seçimlerindeki başarısızlığı daha net anlaşılacaktır. Siyasi partilerin teveccüh görmediği seçimlerde İEC ile İMP 5’şer milletvekili çıkararak birinciliği paylaşmışlardır. Seçimlerin ardından yaptığı açıklamada İEC Genel Sekreteri Murad Adayle, siyasi partilerin dışlanması ve rollerinin azaltılması noktasında resmi düzeyde baskılar olduğunu ifade etmiştir.⁵³ Adayle’nin beyanının, İEC yetkililerinin önceki birçok seçimin ardından yaptığı muhtelif açıklamalarla birlikte düşünüldüğünde, oldukça naif olduğu söylenmelidir.

⁵² Suleiman Al-Khalidi, “FACTBOX-Jordan’s parliamentary elections 2020,” *Reuters*, 9 Kasım 2020.

⁵³ “Ürdün’deki Meclis seçimlerine bağımsız adaylar damga vurdu,” *Habertürk*, 13 Aralık 2020.

Tablo-1 Müslüman Kardeşler ve İslami Eylem Cephesi'nin Parlamento Performansı

Yıl	Yarışan Aday Sayısı	Kazanan Aday Sayısı	Parlamentodaki Sandalye Sayısı
1954		4	40
1957		4	40
1963		2	40
1967		2	60
1989	29	22	80
1993	36	16	80
1997	Boykot		80
2003	30	17	110
2007	22	6	110
2010	Boykot		120
2013	Boykot		150
2016	72	18	130
2020		5	130

11. Sonuç

Kurulduğu tarihten itibaren toplumla alakalı meselelerle ilgilenen Ürdün MK hareketi, zamanla içtimai faaliyetler baki kalmak kaydıyla siyasi mevzuların da içerisine girmeye başlamıştır. Ancak hareketin teşkilatlı bir şekilde siyasi arenada varlık göstermeye başlaması için 1989 senesini beklemesi gerekmiştir. Ürdün'de siyasal liberalleşme sürecinin başladığı bu sene, 1967'den beri seçimlere giremeyen siyasi oluşumlara meclis için yarışma imkânı tanımıştır. Ülkenin en geniş toplumsal tabanına sahip hareketi MK, kendilerine tanınan böyle bir fırsatı kaçırmayarak seçimlere girmiştir. Bir kişi-çok oy prensibine dayalı 1989 seçimlerinde mevcut sandalye sayısının %25'inden fazlasını alan hareketin bu başarısı rejim açısından kaygı verici bulunmuştur. Buna karşılık rejimin, MK'nin başarısını engellemek amacıyla seçim kanununda yapısal bir değişikliğe gittiği görülmektedir.

Bir kişi-çok oy sisteminin kaldırılması ve yerine bir kişi-bir oy sisteminin getirilmesi, 1993 seçimlerine giden süreçte tartışmaların odağında olmuştur. Üstelik bu değişiklik takip eden bütün seçimlerde tartışmaların merkezinde

olmaya devam etmiştir. Kabile bağlarının kuvvetli olduğu ülkede, kabile üyelerini zımmen kendi adaylarına oy vermekle sınırlayan bu düzenleme diğer ideolojik partiler gibi MK'nin da zayıflamasına ve oy kaybetmesine yol açmıştır. Ancak kısa süreliğine de olsa iktidar tecrübesi yaşayan MK, yeni seçim yasasının pratikte ne gibi sonuçlar doğuracağını test etmek amacıyla 1993 seçimlerine de girme kararı almıştır. Tam bu noktada 1992 senesinde siyasi partiler kanununda yapılan değişiklik uyarınca hareketin siyasi bir parti (İEC) kurduğunu ve bundan sonraki seçimlere partiyle katıldığını belirtmek gerekir. 1993 seçimlerine, İsrail ile barış görüşmelerinin de tartışıldığı bir ortamda giren İEC seçimden birinci parti olarak çıkmasına rağmen önemli bir oy kaybı yaşamıştır. Potansiyelinin yasal düzenlemelerle engellendiğini düşünen MK'de, ilk olarak boykot tartışmaları bu döneme denk gelmektedir. Buna ilaveten Kral Hüseyin'in İsrail'le barış anlaşmasına varması, muhtemel eleştirilerin önünü kesmek amacıyla da basın-yayın kanununda değişikliğe gitmesi, hareketin ilk boykot kararının temelini teşkil etmiştir. Boykota giden süreçte hareket mensuplarının birçoğunda muhalefetten yoksun bir meclisin hükmünü yitireceği kanaati mevcuttur.

Kral Hüseyin'in yerine oğlu Kral Abdullah'ın geçmesi, boykottan beklediği sonucu görece alamayan MK için yeni bir başlangıca vesile olmuştur. İlk boykot tecrübesinden sonra siyaset sahnesine geri dönen İEC, 2003 seçimlerinde sandalye sayısı 80'den 110'a çıkarılan meclise 17 vekille girmiştir. 2003 seçimlerinden görece başarıyla ayrılan hareketin, bu başarıya rağmen 2007 seçimlerine büyük tartışmalar eşliğinde hazırlandığını söylemek gerekir. Bunda boykotu başarısız ve işe yaramayan bir strateji olarak gören hareketin güvercin kanadının yaklaşımı önemli bir yere sahiptir. Şahin ve güvercin kanadının uzun müzakereleri sonucu İEC, 2007 seçimlerine katılma kararı almıştır. MK'nin seçimin yapılış şekliyle alakalı sert ithamlarda bulunduğu bu seçimler İEC için büyük hüsrana sonuçlanmıştır. Bu seçim sonucuyla birlikte hareket içerisinde şahin kanadının tesirinin arttığı söylenmelidir. Zira harekette MK'nin sistem içi kalma temayülünün rejim tarafından kabul görmediği kanaati hakim olmaya başlamıştır.

Şahin kanadının tesiri ile MK takip eden iki seçimi -2010 ve 2013- de boykot etmiştir. Burada 2013 seçimlerinin boykotunda Mısır başta olmak üzere MK lehine bölgede gelişen olayların önemli bir yeri vardır. Zira hareket

sistem dışı kalma hamlesiyle rejimi köşeye sıkıştırmayı hedeflemiştir. Meclis sandalye sayısının 150'ye çıkarılması ve bu sandalyelerden 27'sinin bir kişi-çok oy yöntemiyle seçilecek olması hareket tarafından yeterli bulunmamıştır.

Boycot ile siyasi arenada daha fazla kazanım elde etmek isteyen MK için boykot stratejisinin 2013'e kadar aynı zamanda rejim için bir meşruiyet sarsma aracı olarak kabul edildiği söylenmelidir. Ancak 2016 ile 2020 senesinde gerçekleştirilen seçimlere katılım bu sefer hareketin bizatihi kendi varlığına meşruiyet sağlama aracı olarak görülmüştür. Halk hareketlerinden sonra MK'ye açıkça ilan edilen savaş çerçevesinde hareket Ürdün'de yasaklı hale gelmiş ancak siyasi kanadı İEC 1992 senesinde almış olduğu parti lisansı ile varlığını hukuki olarak devam ettirmiştir. Ülkenin siyasi ve içtimai hayatından topyekun silinme ile karşı karşıya kalmamak için İEC'nin, uzun süredir eleştirdiği hususlarda hareket lehine bir düzenleme olmamasına rağmen, 2016 ve 2020 seçimlerine katıldığı görülmektedir. Halk hareketlerinden sonra olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir vasatta İEC'nin seçim mekanizmasını yine kendi meşruiyetinin bir aracı olarak kabul ettiğini ve varlığını devam ettirebilmek adına seçimlere girdiğini söylemek mümkündür.

Ürdün'de MK'nin önümüzdeki yıllarda baskı altında tutulmaya devam edileceğini söylemek muhtemelen yanlış bir öngörü olmayacaktır. Ancak siyasi kanadı İEC, yine muhtemelen, özellikle bölgede harekete yönelik devletlerin baskıcı tutumlarından dolayı sistem içinde kalmaya devam edecek ve meşruiyetini seçimlere katılarak kanıtlamaya çalışacaktır. Aksi halde toplumsal hareketi yasaklanmış bir partinin boykot kararı alması hareketi Ürdün toplumunda unutulmaya mahkûm edebilir.

Kaynakça

Abu Rumman, Mohammed Suliman. *The Muslim Brotherhood in the 2007 Parliamentary Elections: A Passing 'Political Setback' or Diminished Popularity*. Amman: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2007.

Abu Rumman, Mohammed ve Neven Bondokji. *From Caliphate to Civil State: The Young Face of Political Islam in Jordan after the Arab Spring*. Ürdün& Irak: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2018.

- Bar, Shmuel. "The Muslim Brotherhood in Jordan." *The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies*. Tel Aviv: 1998.
- Bozkurt, Abdulgani. "Ürdün'de Monarşiyi Ayakta Tutan 10 Sarsan, 2 Önemli Neden." *Ortadoğu Analiz* 4, no. 46 (2012): 52-62.
- Bozkurt, Abdulgani. "Ürdün'de Rejim İhvan Restleşmesinde Son Raund." *Ortadoğu Analiz* 8, no. 74 (2016): 33-35.
- Brand, Laurie A.. "The Effects of the Process on Political Liberalization in Jordan." *Journal of Palestinian Studies* 28, no. 2 (Kış 1999): 52-67.
- Brown, Nathan J.. "Jordan and Its Islamic Movement: Limits of Inclusion." *Carnegie Endowment for International Peace*, Kasım 2006.
- Clark, Janine A.. "Jordan." *Islamist Oppositions Parties and the Potential for EU Engagement* içinde, Editörler: Toby Archer ve Heidi Huuhtanen, 43-55. Vammala: Vammalan Kirjapaino, 2007.
- Sahliyah, Emile F.. "The State and Islamic Movement in Jordan." *Journal of Church and State* 47, no. 1 (Kış 2005): 109-131.
- Freij, Hanna ve Leonard C. Robinson. "Liberalization, the Islamists, and the Stability of the Arab State: Jordan as a Case Study." *The Muslim World* 86, no. 1 (1996): 1-32.
- Ghanem, As'ad ve Mohanad Mustafa. "Strategies of Electoral Participation by Islamic Movements: The Muslim Brotherhood and Parliamentary Elections in Egypt and Jordan, November 2010." *Contemporary Politics* 17, no. 4 (2011): 393-409.
- Köprülü, Nur. "The Paradox of Inclusion/Exclusion of Islamist Parties in Tunisia and Jordan after the Arab Uprisings A Comparative Study." *Insight Turkey* 22, no. 4 (2020): 211-235.
- Turan, Kürşad. "Ürdün'de Muhalif Hareketler." *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 4, no. 8 (2011): 95-112.
- Lukas, Russel E.. "Press Laws as a Survival Strategy in Jordan 1989-99." *Middle Eastern Studies* 39, no. 4 (2003): 81-98.
- Mercan, Muhammed Hüseyin. *Müslüman Kardeşlerin Yükselişi ve Düşüşü İslami Hareketlerde Siyasi Kurumsallaşma Sorunu*. İstanbul: İlem Yayınları, 2019.

- Mercan, Muhammed Hüseyin. “Mısır’da İslamcılığın Seyri: Siyasal Düzen Merkezli Bir Analiz.” *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce*, Cilt 2: *Mısır Düşüncesi* içinde, Editör: Lütfi Sunar, 111-137. Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Ryan, Curtis R.. “Jordan.” *Guide to Islamist Movements* içinde, Editör: Rubin Barry, 294-305. New York: M.E. Sharpe Inc. 2010.
- Salameh, Mohammed Torki Bani. “Political Reform in Jordan: Reality and Aspirations.” *World Affairs* 180, no. 4 (2017): 47-78.
- Scham, Paul L. ve Russell E. Lucas. “Normalization” and “Anti-Normalization” in Jordan: The Public Debate.” *Middle East Review of International Affairs* 5, no. 3 (2001): 54-70.
- Stemman, Juan José Escobar. “Islamic Activism in Jordan.” *Athena Intelligence Journal* 3, no. 3 (2008): 7–18.
- Wiktorowicz, Quintan. “Islamist, the State, and Cooperation in Jordan.” *Arab Studies Quarterly* 21, no. 4, (1999): 1-17.

İnternet Kaynakları

- Al-Khalidi, Suleiman. “FACTBOX-Jordan’s parliamentary elections 2020.” *Reuters*, 9 Kasım 2020, Son erişim tarihi: 2 Temmuz 2021, <https://www.reuters.com/article/jordan-election-idUSL8N2HU0QL>.
- Al-Naimat, Tareq. “Zamzam and the Jordanian Brotherhood.” *Carnegie Endowment for International Peace*, 4 Şubat 2014, Son erişim tarihi: 2 Temmuz 2021, <https://carnegieendowment.org/sada/54427>.
- Al-Sharafat, Saud. “How the Jordanian Government is Shaping the Country’s Muslim Brotherhood.” *The Washington Institute for Near East Policy*, 19 Eylül 2019, Son erişim tarihi: 23 Haziran 2020, <https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/how-the-jordanian-government-is-shaping-the-countrys-muslim-brotherhood>.
- Griffin, Douglas ve Morgan, Libby. “Introduction to News Media Law and Policy in Jordan.” Mart 2009, *Jordan Media Strengthening Program*. 2, Son erişim tarihi: 28.08.2021, https://repository.upenn.edu/jordan_program/2.

- Hazaimeh, Hani. "Centrist Islamists Approach Brotherhood for Power-Sharing Deal." *The Muslim Times*, 4 Şubat 2013, Son erişim tarihi: 23 Haziran 2020, <https://themuslimtimes.info/2013/02/04/jordan-centrist-islamists-approach-brotherhood-for-power-sharing-deal/>.
- "İhvan, Ürdün parlamentosunda 18 sandalye kazandı." *Sputniknews*, 23 Eylül 2016, Son erişim tarihi: 25 Nisan 2020, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201609231024961758-urdun-parlamento-secim-ulusal-reform-koalisyonu/>.
- "Jordan: 18 Months for Criticizing UAE." *Human Rights Watch*, 19 Şubat 2015, Son erişim tarihi: 1 Temmuz 2020, <https://www.hrw.org/news/2015/02/19/jordan-18-months-criticizing-uae>.
- "Jordan closes Muslim Brotherhood headquarters in Amman." *Al Jazeera*, 14 Nisan 2016, Son erişim tarihi: 28 Haziran 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2016/04/jordan-closes-muslim-brotherhood-headquarters-amman-160413114049536.html>.
- "Jordan loyalists sweep election." *Al Jazeera*, 10 Kasım 2010, Son erişim tarihi: 28 Haziran 2020, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/11/2010111011597439770.html>.
- Kao, Kristen. "Jordan's Ongoing Election Law Battle." *Carnegie Endowment for International Peace*, 5 Temmuz 2012, Son erişim tarihi: 21.02.2021, <http://carnegieendowment.org/2012/07/05/jordan-s-ongoingelection-law-battle/ck59>.
- "Parliament, Constitution." The Hashemite Kingdom of Jordan, Son erişim tarihi: 21 Nisan 2021, <http://parliament.jo/en/node/150#ch1>.
- Ryan, Curtis R.. "Deja vu for Jordanian election reforms." *The Washington Post*, 2 Ekim 2015, Son erişim tarihi: 1 Temmuz 2020, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/09/02/deja-vu-for-jordanian-election-reforms/>.
- "Ürdün'deki Meclis seçimlerine bağımsız adaylar damga vurdu." *Habertürk*, 13 Aralık 2020, Son erişim tarihi: 2 Temmuz 2021, <https://www.haberturk.com/urdun-deki-meclis-secimlerine-bagimsiz-adaylar-damga-vurdu-2868566>.

Wehler-Schoeck, Anja. “Parliamentary Elections in Jordan A Competition of Mixed Messages.” *International Policy Analysis*, Jordan: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2016, Son erişim tarihi: 29 Ağustos 2021, <https://library.fes.de/pdf-files/iez/12783.pdf>.

Mülakatlar

MK Hareketi Genel Murakıbbı Hemmam Said ile kişisel görüşme, Amman, Ağustos 2012.

Zemzem İnisyatifi kurucu lideri İrheyil Muhammed el Garaybe ile kişisel görüşme, Amman, Ağustos 2012.

İMP kurucularından Ahmed El Hatib ile kişisel görüşme, Amman, Eylül 2012.

İEC Genel Sekreter Yardımcısı Ali Ebu Sukker ile kişisel görüşme, Amman, Ekim 2014.